

● التصحیح و التوضیح / طب / عربی

at-taṣḥīḥ wa-t tawḍīḥ

شجاعی، ضیاء بن بهاء، ق ۸ قمری

šoja'ī, zīyā' ebn-e bahā' (- 14c)

وابسته به: القانون فی الطب ابن سینا، حسین بن عبدالله (۳۷۰-۴۲۸)

تاریخ تألیف: بعد از ۷۳۳ ق

کتابی است اولاً مشتمل بر تصحیح الفاظ مغلق و عبارات و کلمات مبهم و ثانیاً توضیح معانی و مقاصد و اغراض غامض کتاب دوم قانون ابن سینا به بعد [تصحیحات را مؤلف به لفظ «تصحیح» و توضیحات را به لفظ «توضیح» و در صورت جمع هر دو به «تصحیح و توضیح» مشخص و متمایز نموده و همین است علت تسمیه کتاب به «التصحیح و التوضیح» مع ذلك کلمه در ورقه ملصق به نسخه (شناسنامه، اتیکت) و دفا تر ثبت کتابخانه و سایر مواضیح نام آن را حاشیه بر قانون نوشته اند.

مؤلف از اطبای قرن هشتم است که آن را بنا به تقریر خود در مقدمه کتاب بعد از سنه ۷۳۳ یعنی بعد از ایام دولت «شهاب الدولة و الدین قتلغ تیمور» [این قتلغ تیمور محتملاً همان پسر تیمور ملک باشد که از خواقین آق آورده بوده و در یورش اول امیر تیمور به دشت قیچاق ملازمت او را داشته و در سنه ۸۰۲ در گذشته و بنابراین محمد سلطان مذکور در دو سه سطر بعد در متن نیز البته هیچ کس نمی تواند باشد جز همان پسر تیمور سلطان بن قتلغ تیمور مذکور که در سال ۸۳۱ به پادشاهی نشسته و در سنه ۸۳۴ به خوارزم لشکر کشیده و مقر حکومتش شهر قرم بوده است. تا اینجای مطلب ظاهراً هیچ اشکالی ندارد اما چیزی که در این میان یک قدری محل تأمل می شود طول عمر مؤلف است به نحو خارج از عادت که اگر فرض کنیم در سنه ۷۳۳ وی مردی بوده است (لااقل بیست تا بیست و پنج ساله) و لایق درک صحبت و حضور در مجالس درس و بحث ائمه علوم پزشکی و از آن طرف نیز باز اگر فرض کنیم که کتاب خود را به اقل تقدیرات در همان سنه ۸۳۱ تألیف و به نام محمد سلطان موشح نموده یعنی به کلی در همان سال جلوس او بر اریکه سلطنت در این صورت سنین عمر او چیزی در حدود صد و بیست سال خواهد شد و تازه این سال کمترین سنین است به جهت عمر او، پس لابد یا قتلغ تیمور و محمد سلطان مذکور در کتاب ما نحن فیه به کلی غیر از این دو نفری هستند که ما نوشته ایم و یا این که این موضوع نیز مانند صدها موضوع دیگر که مشمول حکم استثناست از قضا صحت دارد و مؤلف واقعاً به چنین عمری رسیده و از جمله معمرین بوده است و الله اعلم بحقیقه الحال] با مراجعه به شروح قانون از قطب الدین رازی و فخرالدین رازی و ابن النفیس (فقط یک جزو از اجزاء شرح این اخیر را در دست داشته) تألیف و به نام «ابن المظفر غیاث الدولة و الدین محمد سلطان بپردی بیک خان» موشح نموده است.

«المولید فی باب النموذ».

آغاز: بسملة. فصل من الکلام ابی الريحان من مقاله الموسومة. بتصحیح المبادی الارشاد الی ما اعتقدناه فی تصحیح المبادی و اما اختار لك ایها الاخ المحمود ما اخترته لنفسی و عملت علیه انجام: انه القادر و المنجح للطلبات. تم الكتاب التي هذه الفصل آخره. و الحمد لله ...

[دنا ۳/۳]

۱. تهران؛ دائرة المعارف؛ شماره نسخه: ۴۳۴/۴-عکسی

آغاز و انجام: برابر

خط: نسخ کهن، بی کا، تا: ۵۵۷ق؛ ۳گک (۱۵-۱۷) [عکسی ف: ۲-۶۸]

۲. یزد؛ علوم، شیخ علی؛ شماره نسخه: ۶۴/۴

آغاز: برابر

خط: نسخ، بی کا، بی تا؛ قطع: ربعی [نشریه: ۴-۴۴۸]

● تصحیح مسائل الجبر بالبراهین الهندسية / ریاضیات / عربی

taṣḥīḥ-u masā'il-il-jabr bi-l-barāhīn-il-handasīyya

ثابت بن قره، ۲۲۱ - ۲۸۸ قمری

sābet ebn-e qorre (837 - 902)

وجیزه ای است شامل سه «اصل»؛ به آلمانی ترجمه شده است. آغاز: قال ابی الحسن ثابت بن قره ان الاصول التي ایها یرجع اکثر مسایل الجبر ثلثة ... انجام: طریق استخراجها بالجبر، والحمد لله رب العالمین [سزگین ۲۶۴/۵؛ دنا ۳/۳]

۱. مشهد؛ رضوی؛ شماره نسخه: ۵۲۵۸/۱

آغاز و انجام: برابر

خط: نستعلیق تحریری خفی، بی کا، تا: قرن ۱۱؛ کاغذ: حنایی آهار مهره، جلد: پارچه ای، ۲ص (۱-۲)، ۲۵ سطر (۲×۷/۲)، اندازه: ۲۱/۸×۱۱/۲سم [ف: ۸-۳۹۰]

۲. تهران؛ مجلس؛ شماره نسخه: ۲۰۵/۵

خط: نستعلیق شکسته، بی کا، تا: ۱۰۸۸ق؛ ۱۶ سطر، اندازه: ۲۱×۱۳سم [ف: ۲-۱۱۵]

۳. تهران؛ ملکت؛ شماره نسخه: ۳۲۳۷/۴

آغاز و انجام: برابر

خط: نسخ، بی کا، تا: قرن ۱۳؛ کاغذ: فستقی، جلد: رویه میشن یشمی، ۱۸ سطر، اندازه: ۲۱/۶×۱۴/۸سم [ف: ۶-۳۱۷]

۴. تهران؛ فراهاد معتمد؛ شماره نسخه: ۱۱۷/۱۵

خط: شکسته نستعلیق، بی کا، تا: ذیحجه ۱۳۸۲ق؛ کاغذ: فرنگی آهار مهره، جلد: تیماج مشک، ۱۷ سطر (۱۳×۷/۵)، اندازه: ۲۱×۱۵سم [نشریه: ۳-۲۲۸]

فهرستگان: نسخه های خطی ایران (نخا)؛ جلد هشتم؛ به کوشش، مصطفی درایتی؛ تهران: سازمان

DIA 276246

استاد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران ۱۳۹۱/۲۰۱۳

poco trattato, rimane difficile scrivere la storia letteraria degli *awlād al-nās* ed esprimere una valutazione esauriente sul loro contributo.

ABSTRACT

Despite the important role played by *Awlād al-nās*, the Mamlūks descendants, in some disciplines, particularly in historiography, we know very little about their literary activity. This paper intends to investigate their contribution to this field within the context of the Mamlūk period through a range of numerous biographical dictionaries.

01 Ocak 2023

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

081450
Sabit b. Kurra
180043

L'ALMAGESTO ARABO: ALCUNE NOTE SULLE TRADUZIONI GRECO-ARABE DI AL-ḤAĠĠĠĠ E DI IṢḤĀQ B. ḤUNAYN-ṬĀBIT B. QURRA

ELENA NICOLAI

(ISLAMABAD)

۰۰۰۰۰۰

1. Traduzione come incontro della cultura greca ed araba: il caso dell'*Almagesto*

La Μαθηματικὴ σύνταξις¹ di Claudio Tolomeo (II. sec. d.C.), l'*Almagesto*, è il primo trattato scientifico di astronomia matematica, un complesso manuale disciplinare di raccordo e sistematizzazione del sapere astronomico greco, destinato ad imporsi come testo di riferimento per tutta la scienza antica fino a Copernico.

Quest'opera diventa il trattato astronomico per antonomasia, e se τέχνη μεγίστη² è l'espressione con cui in greco si indicava l'astronomia, la corrente denominazione di *Almagesto*, impostasi nel Medioevo attraverso la traduzione araba (المجسطي), sembra derivi appunto dalla trascrizione parziale di quest'espressione, μεγίστη, piuttosto che da un'aggiunta posteriore al titolo originario greco. La diffusione delle nozioni astronomiche del trattato greco è resa possibile proprio dall'ampio movimento di traduzioni che relaziona il mondo arabo e musulmano con l'oriente greco³: un movimento di "assimilazione culturale" che avviene tra la metà dell'VIII secolo e la fine del X e permette il ripristino e la conservazione del sapere antico filosofico e scientifico, segnandone al contempo la rielaborazione, in un coerente e nuovo amalgama intellettuale, nella cultura islamica, per poi consegnarlo arricchito all'Occidente latino.

La traduzione dal greco all'arabo era una pratica consueta già in periodo Omayyade, ma è nel IX secolo che viene tradotta la maggior parte dei testi filosofici e scientifici greci, spesso attraverso la mediazione del siriano. Sotto il califfato di al-Ma'mūn (r. 813-833) si registra un'ulteriore fioritura del movimento

- 1 Ed. di rif., *Claudii Ptolemaei Syntaxis Mathematica*, a c. di J.L. Heiberg, Lipsiae 1897, 2 voll.; per la traduzione in inglese, corredata da un commento tecnico si veda G.J. Toomer, *Ptolemy's Almagest*, Londra 1984.
- 2 Cfr. F. Rosenthal, *Al-Kindī and Ptolemy*, in *Studi Orientalistici in onore di Giorgio Levi Della Vida*, vol. II, Roma 1956, pp. 436-456: 438-9; riedito in F. Rosenthal, *Science and Medicine in Islam. A Collection of Essays*, Norfolk 1990.
- 3 Cfr. G. Endress (ed.), *Archivium graeco-arabicum, Akten des zweiten Symposium graeco-arabicum*, Ruhr-Universität Bochum, 3-5 März 1987, voll. 2, Amsterdam 1989; C. Baffioni (ed.), *La diffusione dell'eredità classica nell'età tardoantica e medievale. Filologia, storia, dottrina*, Alessandria, 2000.

tangelū-šāh-e bābelī(- 1c)

نام نگارنده در پایان آمده است. در پایان از کتبخانه یواقیق (ن.ک.: مشترک ۷۸۴/۱) و نیز از گنج‌نامه تنگلو شا چنان‌که ممکن است همین رساله باشد، نام برده شده است. با سربندهای باب، بی‌شماره و سربندهای در خور: تدبیر جسد قبرسی؛ باب در عمل مس قبرسی، در وزن کردن مس با نوشادر، در تدبیر ذوب؛ باب در عمل زنجار حکمت ... (احمد منزوی)

[مشترک پاکستان، ۷۸۴/۱: کتبخانه یواقیق، در ۴ «کتبخانه»؛ نسخه‌های منزوی ۷۰۱/۱]

۱. تهران؛ دائرة المعارف؛ شماره نسخه: ۱۹۸/۲

خط: نسخ پخته، بی‌کاء، تا: ۱۲۷۱ق؛ ۱۱گگ (۶۱-۷۱) [ف: ۱-۲۰۷]

۲. نجف آباد؛ حججی؛ شماره نسخه: ۴۵/۳

بندی از کتابی در کیمیا؛ بی‌کاء، بی‌تا؛ ۴گگ (۲۷-۳۰)، اندازه:

۱۵/۵×۲۱سم [ف: ۷۷-]

● کیمیا / کیمیا / فارسی

kīmīyā

بلیناس حکیم، ۹۴۰ - ۱۲۰؟ میلادی

balīnās-e hakīm (40 - 120)

دستورات کیمیاگری با رمز و اشاره بنقل از بلیناس از استادش سقراط که هنگام مرگ گفته است، در این رساله ترجمه شده و شاید جزئی از کتاب «مربخ الهند» باشد که در نسخه‌های خطی فارسی (۶۴۱/۱) آمده است.

آغاز: بر رأی حکیم بلیناس در ترکیبی که مرتفع شود در وقت بزر و نقره و بود این کتاب از آنچه حکایت کرد بلیناس از سقراط

انجام: و بوصیت من کار کنید تا برکت یابید انشاءالله تعالی.

۱. قم؛ مرعشی؛ شماره نسخه: ۷۵۱۶/۶

آغاز و انجام: برابر

بی‌کاء، تا: ۱۲۷۰ق، جا: تهران؛ جلد: مقوایی، ۱۶گگ (۱۰۰پ-)

۱۱۵)، اندازه: ۱۱×۱۷سم [ف: ۱۹-۳۲۲]

۲. قم؛ مرعشی؛ شماره نسخه: ۱۴۴۷۹/۶

آغاز و انجام: برابر

خط: نستعلیق، بی‌کاء، تا: ۱۲۹۸ق، جا: تهران؛ ۱۶گگ (۸۲-۹۷)،

۱۱ اسطر، اندازه: ۹×۱۴سم [ف: ۳۶-۴۶۹]

● کیمیا (منظوم) / کیمیا، شعر / عربی

kīmīyā (manzūm)

منسوب به علی بن ابی طالب (ع)، امام اول، - ۴۰ قمری

(mansūb be) 'alī ebn-e abī tāleb, emām-e avval(- 661)

kīmīyā

تهران؛ مجلس؛ شماره نسخه: ۹۹۴۴/۱۰

مشهد؛ الهیات؛ شماره نسخه: ۲۲۵۰۲/۹

آغاز: الفصل الثالث فی کیفیت الوضو و هی کما فی شرح المدقق
الاستاد دام ظلّه ...

خط: نستعلیق، بی‌کاء، بی‌تا؛ تملک: ابراهیم بن محمد رضوی با مهر
«العبد المذنب ابراهیم بن محمد الرضوی» مورخ ۱۲۹۶ق؛ جلد:
تیماج، ۲۵گگ (۱۴۵-۱۶۹)، اندازه: ۵/۱۷×۲۲سم [ف: ۲-۷۰۱]

● کیف ینبغی ان یسلک الی نیل المطلوب من

المعانی الهندسیة (رسالة فی انه) / ریاضیات / عربی
kayfa yanbağī an yasliku ilā nayıl-il maṭlūb min-al
ma'āni-l handasīyya (r-un fī anna-hū)

ثابت بن قره، ۲۲۱ - ۲۸۸ قمری

sābet ebn-e qorre (837 - 902)

تهران؛ دانشگاه؛ شماره نسخه: ۴۳۷/۱-ف

نسخه اصل: ایاصوفیا ش ۴۸۳۲؛ خط: نسخ، بی‌کاء، تا: قرن ۷؛ ۳گگ
(۴-۶) [فیلمها ف: ۱-۴۶۸]

● کیمیا < الزریق

● کیمیا < التدبیر الاعظم

● کیمیا < شرح کتاب جاماسب

● کیمیا < کتاب در صنعت و کیمیا

● کیمیا < الاصول

● کیمیا < تدبیر الحجر الکریم

● کیمیا < امر مستور الصنعة (ترجمه)

● کیمیا < اصطلاحات و رموز کیمیا

● کیمیا < تعویذ الحاکم (ترجمه)

● کیمیا < طریقه باب اعظم، اکبر، اوسط و اصغر

● کیمیا < رساله جاماسب حکیم به اردشیر پادشاه

● کیمیا < الصنعة الکریمة

● کیمیا < الإخبار فی معرفة الأحجار

● کیمیا < امر مستور الصنعة

● کیمیا < گفتگوی جاماسب و اردشیر

● کیمیا < الإخبار فی معرفة الأحجار

● کیمیا < کتبخانه العلوم و الدر المنظوم (منتخب)

● کیمیا < صفة تدبیر بیضة الحکماء

● کیمیا < تدبیر الارکان و الاصول

● کیمیا < خلاصة هذا الفن

● کیمیا < مياقل شریفة فی صنعة شمسیة

● کیمیا / کیمیا / فارسی

تنگلو شاه بابلی، ق ۱ میلادی

فرستگان: نسخه‌های خطی ایران (فخفا)؛ جلد بیست و ششم؛ به کوشش، مصطفی درایتی؛ تهران

DIA 276264

سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران ۱۳۹۰/۲۰۱۳